

नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF) या संस्थेस “अमृत स्टोअर्स” च्या धर्तीवर जेनेरीक औषधी दुकान सुरु करण्यास नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या रुग्णालय परिसरातील जागा उपलब्ध करून देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
नगर विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: संकिर्ण-२०२०/प्र.क्र.१३७/नवि-२०
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : ०२ फेब्रुवारी, २०२३.

- वाचा :-** १) शासन निर्णय, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, क्र.संकिर्ण २००९/२६७/प्र.क्र.११०/आरोग्य-३, दि.१३ ऑगस्ट, २००९.
२) नॅकोफ इंडिया लिमिटेड, नवी दिल्ली, शाखा मुंबई यांचे दि.२८.०१.२०२० चे पत्र.

प्रस्तावना :-

राज्यातील नगर विकास विभागांतर्गत स्थानिक नागरी स्वराज्य संस्थांद्वारे चालविण्यात येणाऱ्या रुग्णालयांच्या परिसरात, “अमृत स्टोअर्स” वा अमृत स्टोअर्सच्या धर्तीवर औषधी दुकान सुरु करण्यास परवानगी मिळण्याबाबत नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF), नवी दिल्ली या संस्थेने विनंती केली आहे. संस्थेने त्यांच्या पत्रात खालीलप्रमाणे वस्तुस्थिती नमूद केलेली आहे.

१.१) नॅशनल फेडरेशन ऑफ फार्मर्स प्रोड्युरमेंट प्रोसेसिंग अँड रिटेलिंग को-ऑपरेटिव्ह ऑफ इंडिया (NACOF India Ltd.) ही केंद्र सरकार पुरस्कृत बहुराज्यीय सहकारी संस्था असून, बहुराज्यीय सहकारी संस्था अधिनियम, २००२ अंतर्गत सन २००९ मध्ये नोंदणीकृत आहे. ही संस्था महाराष्ट्रासह २१ राज्यात एकूण ७२ शाखांमार्फत वेगवेगळ्या क्षेत्रामध्ये काम करीत आहे. संस्थेचे मुख्यालय नवी दिल्ली येथे असून सन २०१७-२०१८ मध्ये संस्थेची उलाढाल रु.७५९ कोटींची असल्याचे संस्थेने नमूद केले आहे.

१.२) सदर संस्थेस छत्तीसगड, आसाम, कोलकत्ता, उत्तर-प्रदेश या राज्य सरकारांनी गहू, तांदूळ खरेदी, चनाडाळ, साखर पूरवठा तसेच बियाणे पूरवठा व खतांचे विपणन यासाठी नामनिर्देशित केले आहे. तसेच एसएसपी ऑपरेशन अंतर्गत जूट खरेदीसाठी जूट कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया, कोलकत्ता यांच्याशीही संस्थेने करार केलेला आहे. तसेच संस्था स्वतः किंवा संस्थेचे नोंदणीकृत पुरवठादार यांच्याशी जॉईंट व्हेचर करून बियाणांची निर्मिती व त्यांचे विपणन करण्यातही पुढे आहे. तसेच बिगर शेती वस्तू व खत पुरवठा इत्यादी सारख्या क्षेत्रातही संस्थेने विविध क्षेत्रात आपली नोंद केली आहे.

१.३) संस्थेने वरील क्षेत्रातील सहभाग व कामकाजाबरोबरच आता मा.प्रधानमंत्री जनऔषधी योजनेंतर्गत अनेक राज्यांमध्ये शासकीय रुग्णालयांत नोंदणीकृत पुरवठादाराच्या माध्यमातून जनऔषधी केंद्र स्थापन केले आहेत. सद्यःस्थितीत भारत सरकारच्या अधिपत्याखालील (१) डॉ.राममनोहर लोहिया, रुग्णालय, नवी दिल्ली (२) सफदरगंज रुग्णालय आणि व्ही.एम.मेडीकल कॉलेज, नवी दिल्ली (३) लेडी हार्डिंग मेडिकल कॉलेज आणि श्रीमती एस.के.रुग्णालय, नवी दिल्ली या रुग्णालयांमध्ये प्रधानमंत्री जनऔषधी योजनेंतर्गत जनऔषधालयांची उभारणी करून चालविण्यासाठी नॅकोफ संस्थेस थेट परवानगी देण्यात आली आहे.

१.४) तसेच सदर संस्था एच.एल.एल. लाइफ केअर लिमिटेड या शासनमान्य संस्थेचे “अमृत स्टोअर्स” या नावाने औषधी दुकाने उघडणे आणि चालविण्याच्या व्यवसायात सहभागी होत आहे. या स्टोअर्समधून शासकीय रुग्णालयातील रुग्णांना परवडणारी औषधे व विश्वासाह वैद्यकीय उपकरणे यांचा माफक दराने पुरवठा केला जाणार आहे. तसेच शासनाच्या आरोग्य विभागाचे अखत्यारितील रुग्णालयांमध्ये “अमृत स्टोअर्स” सुरु करण्याचे प्रस्तावित असल्याचे नमूद करून, त्याच धर्तीवर जन औषधालय राज्यातील वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय परिसरात सुरु करण्याचे संस्थेने प्रस्तावित केले आहे. त्यासाठी संस्थेकडे आवश्यक अनुभव आणि यंत्रणा उपलब्ध असल्याचे नमूद केले आहे.

१.५) भारत सरकारच्या जनऔषधी धोरणानुसार गोरगरीब रुग्णांना माफक दरात जेनेरीक औषधे उपलब्ध करून देणे हा मुख्य उद्देश आहे. जेणेकरून औषधी अभावी रुग्णांची अडवणूक होऊ नये. नॅकोफ (NACOF India Ltd.), नवी दिल्ली या संस्थेचे विविध क्षेत्रातील कामकाज पाहून भारत सरकारने संस्थेस नवी दिल्ली येथील भारत सरकारच्या अधिपत्याखालील वर उल्लेखित रुग्णालयांमध्ये जनऔषधींचा पुरवठा करण्यासाठी थेट परवानगी देऊन त्यासाठी काही अटी-शर्तीवर रुग्णालयांच्या परिसरात आवश्यक जागा आणि अनुषंगीक सुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहेत. त्याच धर्तीवर राज्यातील नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांतर्गत रुग्णालयांमध्ये सदर जनऔषधी योजनेंतर्गत सदर संस्थेस जेनेरीक जनऔषधालय सुरु करण्यास व त्यासाठी आवश्यक जागा उपलब्ध करून देण्यास सहमती देण्याचा प्रस्ताव संस्थेने शासनास सादर केला आहे.

०२. सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत दिनांक १३ ऑगस्ट, २००९ च्या शासन निर्णयान्वये, त्या विभागाच्या अधिपत्याखालील विविध शासकीय रुग्णालयांतर्गत उपलब्ध जागेत महाराष्ट्र स्टेट को-ऑप. कन्झुमर्स फेडरेशन लि., मुंबई या शासनमान्य सहकारी संस्थेस औषधी दुकानासाठी जागा उपलब्ध करून देण्याबाबत निर्णय घेण्यात आलेला आहे. सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या सदर शासन निर्णयाच्या धर्तीवर, सदर शासन निर्णयातील अटी शर्तीमध्ये आवश्यक ते बदल करून, नगर विकास विभागांतर्गत येणाऱ्या नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांद्वारा चालविण्यात येणाऱ्या रुग्णालयांच्या परिसरात नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF India Ltd.) या संस्थेस जेनेरिक औषधे विक्री करण्यासाठी “अमृत स्टोअर्स” च्या धर्तीवर जेनेरिक औषधी दुकान सुरु करण्यास परवानगी देण्यास व त्यासाठी संबंधित नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या मालकीची रुग्णालय परिसरातील जागा आवश्यक त्या सोयी-सुविधा सदर संस्थेस उपलब्ध करून देण्याबाबत संस्थेच्या प्रस्तावाच्या अनुषंगाने, सदर संस्थेमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमांबाबत अभिप्राय देण्याची विनंती सार्वजनिक आरोग्य विभागास करण्यात आली होती.

०३. मा.उच्च न्यायालयाच्या नागपूर खंडपीठात शासकीय रुग्णालयांसंदर्भात दाखल जनहित याचिका क्र.३४२७/२००० प्रकरणी मा.उच्च न्यायालयाने “रुग्णांना पुरविण्यात न येणाऱ्या औषधी व उपकरणांची खरेदी रुग्णांना करता यावी यासाठी रुग्णालयाच्या परिसरात औषधी दुकानांच्या निर्मितीची” शिफारस केल्यानुसार, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभागाने त्यांच्या अधिपत्याखालील रुग्णालयांमध्ये महाराष्ट्र स्टेट को-ऑप कन्झुमर्स फेडरेशन लि., मुंबई या संस्थेस वापरण्यास परवानगी दिल्याने, त्याप्रमाणे सार्वजनिक आरोग्य विभागाकडून दिनांक १३.०८.२००९ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार उक्त संस्थेस विभागाच्या रुग्णालयांतील परिसरात फक्त औषधी दुकानाकरीता जागा उपलब्ध करून देण्यास मान्यता दिली असल्याचे सार्वजनिक आरोग्य विभागाने नमूद केले आहे.

त्याचप्रमाणे, सदर संस्थांमध्ये फक्त अत्यावश्यक औषधे उपलब्ध करण्यास मान्यता देण्यात आली होती. त्यादरम्यान जेनेरीक प्रकारची औषधे उपलब्ध नव्हती. परंतु, सदर संस्थेसोबत दरकरार करण्यात आला असून, त्याव्यतिरिक्त रुग्णांसाठी देण्यात येणाऱ्या औषधांच्या किरकोळ किंमतीवर ५% सूट देवून कमी किंमतीत रुग्णांसाठी औषधे दिली जात आहेत. सबब, नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थामार्फत चालविण्यात येणाऱ्या शासकीय व निमशासकीय रुग्णालयांमध्ये सदर जनऔषधी योजनेंतर्गत नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF India Ltd.) या संस्थेस अमृत स्टोअर्स च्या धर्तीवर जेनेरीक औषधी दुकान सुरु करण्यास परवानगी देण्यास सार्वजनिक आरोग्य विभागाने सहमती दर्शविली आहे.

०४. महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियमातील कलम ७९ (ग) (चार), मुंबई महानगरपालिका अधिनियमातील कलम ९२ (ड) (डड), तसेच, महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगरपंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५ मधील कलम ९२ मध्ये, तसेच, महाराष्ट्र नगरपालिका (स्थावर मालमत्तेचे हस्तांतरण) नियम, १९८३ मध्ये नोंदणीकृत खाजगी संस्थेस सार्वजनिक प्रयोजनासाठी महानगरपालिका/नगरपालिकेच्या मालकीची जागा भाडेपट्ट्याने देण्याची तरतूद आहे.

०५. याबाबतच्या प्रस्तावास नियोजन विभागाने काही मुद्द्यांसह तत्त्वतः मान्यता दिली असून, वित्त विभागाने सदर प्रस्तावामुळे राज्य शासनावर कोणताही आर्थिक भार पडणार नसल्याने विशिष्ट अभिप्राय नाहीत, असे

अभिप्राय दिले आहेत. याबाबत दिनांक २९.१२.२०२२ रोजीच्या मंत्रीमंडळ बैठकीत निर्णयार्थ सादर करण्यात आलेल्या प्रस्तावास मा.मंत्रीमंडळाने मान्यता दिली आहे.

शासन निर्णय :-

नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF India Ltd.), नवी दिल्ली या संस्थेमार्फत देशभरातील अनेक राज्यांमध्ये राबविण्यात येणारे विविध उपक्रम पाहता, सदर संस्थेस नगर विकास विभागांतर्गत स्थानिक नागरी स्वराज्य संस्थांद्वारे चालविण्यात येणाऱ्या रुग्णालयांच्या परिसरात, “अमृत स्टोअर्स” च्या धर्तीवर जेनेरीक औषधी दुकान सुरु करण्यास खालील अटी व शर्तीच्या अधिन राहून परवानगी देण्यात येत आहे.

अ) प्रशासकीय अटी-शर्ती :-

१) महाराष्ट्र महापालिका अधिनियम १९४९ तसेच मुंबई महापालिका अधिनियम १८८८ मधील तरतुदीनुसार संबंधित महापालिका यांनी त्यांच्या स्वमालकीच्या रुग्णालयाच्या आवारामध्ये नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF India Ltd.) या संस्थेला जागा देतांना संबंधित महानगरपालिका आयुक्त यांनी जागेची निश्चिती, जागेचे क्षेत्रफळ, जागेचा भाडेपट्टा, भाडेपट्ट्याचा कालावधी इत्यादी बाबत निर्णय घेण्यासाठी समिती स्थापन करावी व सदर समितीने उक्त अधिनियमातील तरतुदीनुसार जागा वितरणाबाबत कार्यवाही करावी. याबाबतच्या अटी व शर्ती संबंधित महानगरपालिका ठरवू शकेल.

२) महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगरपंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५ मधील तरतुदीनुसार तसेच, महाराष्ट्र नगरपालिका (स्थावर मालमत्तेचे हस्तांतरण) नियम १९८३ मध्ये सार्वजनिक प्रयोजनासाठी भाडेपट्ट्याने जागा देण्याची तरतूद आहे. संबंधित नगरपरिषद/नगरपंचायत यांनी त्यांच्या स्वमालकीच्या रुग्णालयाच्या आवारामध्ये नॅकोफ इंडिया लिमिटेड (NACOF India Ltd.) या संस्थेला जागा देतांना संबंधित मुख्याधिकारी यांनी जागेची निश्चिती, जागेचे क्षेत्रफळ, जागेचा भाडेपट्टा, भाडेपट्ट्याचा कालावधी इत्यादी बाबत निर्णय घेण्यासाठी समिती स्थापन करावी व सदर समितीने उक्त अधिनियमातील तरतुदीनुसार जागा वितरणाबाबत कार्यवाही करावी. याबाबतच्या अटी व शर्ती नगरपालिका/नगरपंचायत ठरवू शकेल.

३) याबाबत संबंधित संस्थेबरोबर नियमानुसार योग्य तो करारनामा संबंधित स्थानिक नागरी स्वराज्य संस्थेने करावा.

४) जन औषधी उपलब्ध नसल्यास इतर ब्रँडेड अथवा जेनरिक औषधी सदर संस्थेने उपलब्ध करून द्यावी लागतील अशा वेळी ब्रँडेड औषधीच्या दर्शनी मुल्यावर ५% इतकी सवलत रुग्णांना देणे बंधनकारक राहील.

५) औषधी दुकानास अन्न व औषध प्रशासन विभागाच्या प्रचलित नियमाप्रमाणे जागा उपलब्ध करून देण्यात यावी

ब) तांत्रिक अटी-शर्ती :-

१) संबंधित रुग्णालय स्तरावर वैद्यकीय अधिक्षक यांच्या अधिपत्याखालील त्या रुग्णालयातील औषधनिर्माणशास्त्र विभाग, औषध भांडार प्रमुख, प्रशासकीय अधिकारी व अन्न व औषध प्रशासन विभागाचा प्रतिनिधी यांची एक समिती स्थापन करण्यात येईल. ही समिती संबंधित संस्थेच्या वतीने चालविण्यात येणाऱ्या औषधी दुकानाच्या कामकाजाचा दर ०६ महिन्यांनी आढावा घेईल आणि त्याबाबतचा अहवाल आयुक्त तथा संचालक, नगरपरिषद प्रशासन संचालनालय, नवी मुंबई यांच्यामार्फत शासनास पाठवील.

२) अन्न व औषध प्रशासन विभागाच्या नियमाप्रमाणे ज्या ठिकाणी औषध व्यवसाय करणे प्रस्तावित आहे. त्याच जागेसाठी विक्री परवाना घेणे बंधनकारक राहील.

३) सदरहू औषधी दुकाने २४ तास सुरु ठेवणे अभिप्रेत असल्याने औषध दुकानातील खरेदी व विक्रीसाठी किमान तीन रजिस्टर्ड औषध निर्मात्यांची नेमणूक करणे कायद्याने बंधनकारक राहील. ही नेमणूक करताना शासन धोरणानुसार अपंग व्यक्ती, महिला यांना प्राधान्य देण्यात यावे.

४) संस्थेने नेमलेल्या औषध निर्मात्याने राज्याच्या फार्मसी कौन्सिलकडे नोंदणीकृत असणे व वेळोवेळी नोंदणी अद्ययावत करणे बंधनकारक राहील.

- ५) अन्न व औषध प्रशासन विभागाच्या नियमाप्रमाणे औषधे व इतर वस्तू ठराविक तापमानात साठविण्यासाठी पुरेशी शीतकपाटे असणे तसेच इतर बाबींची पूर्तता शेड्यूल-पी प्रमाणे करणे बंधनकारक राहिल.
- ६) अन्न व औषध प्रशासन विभागाच्या नियमाप्रमाणे नार्कोटिक्स व सायकियाट्रिक्स सबस्टन्सेस यांचा साठा वेगळा सिलबंद व त्यांचे दस्तऐवज यांचे काटेकोरपणे पालन होणे आवश्यक राहिल.
- ७) अन्न व औषध प्रशासन विभागाच्या नियमाप्रमाणे पुरेशी जागा व औषधे साठविण्यासाठी वातानुकूलित व्यवस्था असणे आवश्यक आहे.
- ८) जी औषधे शासनाच्या दरकरारावर आहेत परंतु दरकरारावर पुरवठा न झालेल्या औषधांसह बाहेरून खरेदी करणे गरजेचे आहे, अशी औषधे सुध्दा सदर दुकानातून उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- ९) औषधांची विक्री करताना नॅशनल फार्मास्युटीकल प्रायसिंग अथॉरिटी च्या नियमाप्रमाणे किंमतीचे पालन करणे बंधनकारक राहिल.
- १०) सदर औषधांच्या दुकानामध्ये बाहेरून येणाऱ्या प्रत्येक औषधांची नोंद नोंदवहीत ठेवणे आवश्यक आहे. तांत्रिक समितीकडून अशा नोंदवहीतील नोंदी व प्रत्यक्ष साठा यांची पडताळणी अधूनमधून करण्यात येईल.
- ११) नियुक्त केलेल्या तांत्रिक समितीकडून वरील सर्व तांत्रिक बाबींचे व नियमांचे काटेकोरपणे पालन होत असल्याबाबत सहामाही तपासणी करण्यात येईल व त्याचा अहवाल आयुक्त तथा संचालक, नगरपरिषद प्रशासन संचालनालय, नवी मुंबई यांच्यामार्फत शासनास सादर करण्यात येईल.
- १२) औषध खरेदी, विक्री, साठवणूक, आवश्यक आर्थिक गुंतवणूक व त्या अनुषंगाने दुकान चालविण्यासाठी आवश्यक यंत्रणा उभी करण्याची जबाबदारी नॅकोफ इंडिया लिमिटेड या संस्थेच्या नियमातील तरतूदीनुसार राहिल.

०२. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२३०२०३१७३९०६८३२५ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(सुशिला पवार)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.मुख्यमंत्री महोदयांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा.उप मुख्यमंत्री महोदयांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.मुख्य सचिव महोदयांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
४. अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
५. अपर मुख्य सचिव (नवि-१) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई
६. प्रधान सचिव (नवि-२) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
७. प्रधान सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. प्रधान सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
९. प्रधान सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१०. आयुक्त तथा संचालक, नगरपरिषद प्रशासन संचालनालय, नवी मुंबई.
११. सर्व सह /उप सचिव, नगरविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१२. सर्व महानगरपालिका आयुक्त,
१३. सर्व मुख्याधिकारी,(आयुक्त तथा संचालक, नगरपरिषद प्रशासन संचालनालय, नवी मुंबई यांचेमार्फत)
१४. नॅशनल फेडरेशन ऑफ फार्मर्स प्रोक्युरमेंट प्रोसेसिंग अँड रिटेलिंग को-ऑपरेटिव्ह ऑफ इंडिया लिमिटेड, २८/५०१, विश्व दर्शन, नेहरु नगर, कुर्ला (पुर्व), मुंबई-२४
१५. निवड नस्ती (नवि-२०).